טוביה קושניר – אחד מל"ה

אורי רוזנברג agron@netvision.net.il

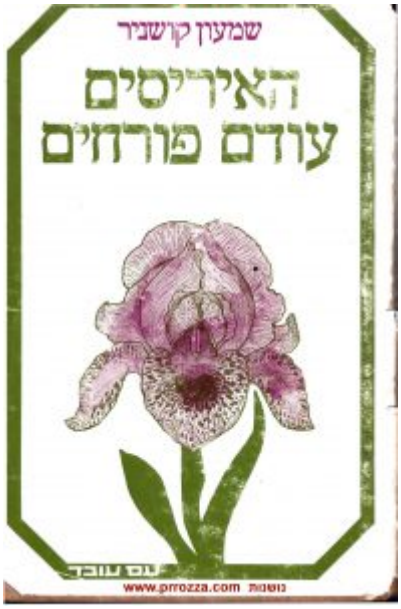
נפילתו של **טוביה קושניר**, כאחד מ-ל"ה לוחמים שנחלצו לעזרת גוש עציון, היתה לא רק אסון למשפחתו ולמיודעיו, אלא גם אובדן כבד לעולם המדע. שמו של טוביה, שהונצח גם בשמותיהם של כמה צמחים, ידוע לכל בוטניקאי ואיש מדע גם כיום, שבעים שנה אחר מותו. טוביה היה בן 24 שנים בנפלו, אך כבר הספיק לתרום רבות לחקר הצומח של ארץ ישראל בתצפיותיו ובמחקריו, אותם התחיל עוד בהיותו נער צעיר. במאמר זה מתוארים קורות חייו הקצרים ותרומתו למדע.

את עיקר המידע אודות טוביה אנו מקבלים מן הספרים שכתב אביו, שמעון קושניר, אשר הנציח את זכרו בשורה של ספרים. בשנת תש"ט (1949) יצא לאור הספר: "**טוביה קושניר – מחקרי-טבע ומכתבים**" (הוצאת עם עובד). את הספר ערכו רעייתו אביבה, אביו שמעון ודודו מרדכי (מרדכי שניר). הספר הוא אסופה של מכתביו של טוביה, יומני הטיולים שלו, כמה תקצירים של מחקריו ודברי הערכה והספד מאת מוריו. (ראו למטה: 'גלגולו המופלא של ספר').

בשנים הבאות הוסיף האב שמעון קושניר וכתב ספרים נוספים בהם הוא מספר על תולדות חייו הקצרים של טוביה ושל משפחתו: "**בכור מכורה**" (1955), "**הד מגלבוע**" (1955), "**בדמדומי בוקר**" (1959), "**האיריסים עודם פורחים**" (1971).

טוביה נולד ב-1923 ואת שנות חייו הראשונות עשה במושב כפר יחזקאל בעמק יזרעאל. בהיותו בן תשע הקים אוסף של צמחי קקטוס ליד ביתו ועסק בריבויים ע"י הרכבות. כאשר התגרשו הוריו עבר לפנימייה בקיבוץ יגור ובאחד מסיוריו בכרמל פגש את **ד"ר מיכאל זהרי** מן האוניברסיטה העברית, אשר התרשם מידיעותיו של הנער. טוביה התחיל לכתוב לזהרי על גילוייו וממצאיו ולשלוח לו צמחים להגדרה. בשיטוטיו היה הראשון למצוא את **השושן הצחור** בכרמל. הוא הביא בצל לדוגמה **לנח נפתולסקי**, "איש הצמחים והפרחים", שגילה לראשונה בישראל צמח זה בפקיעין ב-1925. כותב נפתולסקי: "*...כשהוציא מכיסו בצל של*

לילית-הבר (שושן צחור), שאסף בין סבכי החורש במעלה הר-הכרמל מעל לואדי-שומריה, ליד יגור, אז כבר ניכרו בו אותו הלהט ואותו המתח, שהצטיין בהם תמיד במגעו עם טבע הארץ". טוביה עבר להתגורר בביתו של זהרי בירושלים והשלים את לימודיו התיכוניים בתיכון בבית-הכרם. בשנת 1943 ערך טוביה מסע לחרמון ולהרי הלבנון, שהיו מחוץ לגבולות ארץ ישראל (בשליטת המנדט הצרפתי) וחזר משם עם 400 צמחים. בדרכו לחרמון פגש נערה בת 14, **אביבה גינזבורג** מבית-הלל, אשר שלוש שנים אחר-כך הפכה לרעייתו. טוביה קשר קשרים הדוקים עם כל חוקרי הטבע הבכירים בארץ, יצא איתם לסיורים והקים אוספים מקיפים וחשובים של פרפרים, זוחלים, צמחים וטחבים. במכתביו ובציוריו מתגלה כושר ביטוי עשיר ומשיכה ליופי. תיאוריו הפיוטיים של הנוף והטבע אליהם הוא מצרף את הרהוריו, נקראים כיצירת ספרות ולא כדוח של מדען. כדוגמה להלן קטע קצר ממכתבו של טוביה בספטמבר 1946 מחדרו בעיסאוויה אל אהובתו אביבה, בו הוא מתאר את המתרחש בחלקת הניסויים שלו בהר הצופים:

היום, כשנתפניתי לשעה אחת, ירדתי עם יעקב ג. לגינה על מנת לתת
לו זרעי יקינטון. והנה, ילדתי, כשסקרתי את הערוגות למן השביל במזרח
עד הבור במערב התחיל לבי הומה, הנה הריחותי באפי כבר את הגשמים
היורדים, וחשתי את צמחַי ובצלַי, אחד אחד, המתרוממים לפעמי היורה. הנה
עלי האיריסים חדים חדים, ועליהם הרחבים של היקינטון, וקהל האורכידיאות,
צפופות צפופות, ועליהם כל כך בהירים כולם, ודפק דפק בי הלב; כה
מצפה אני ליום זה להשכים בבוקר לבקר את כולם, כולם, לעדרם ולטפחם.
כה מרגיש אני אז כי מתרומם אני עם כולם, כי חי אני בכולם והם בי,
היש עונג גדול מזה? הידעת כמה אהבתים? מה נפלא יהיה השנה, ילדתי,
כשיד ביד נרוץ לערוגות, וכה נשכים קום! הנה יפרחו הסתנניות, ואחר
הכרכומים, ואחר היקינטון, ועוד רבים רבים. אך נדמה לי עתה שאוהב אני
את כולם יותר טרם פריחתם, עת יגביהו עליהם העדינים עדינים, ובחוץ
מטפטף גשם דק, דקיק, וכל טיפה הנספגת בעלה השחלב נדמה לי שספגתיה
אני, אני.
התהיי עמי בכל זה, ילדתי?

www.prrozza.com נושנות

טוביה החל ללמוד לתואר ראשון באוניברסיטה העברית בשנת 1945 והתגורר עם אביבה בחדר קטן בכפר הערבי עיסאוויה הסמוך להר הצופים. ב-1947 התגייס טוביה (בהתנדבות)

לגדוד השישי של הפלמ"ח שבסיסו במעלה-החמישה, משם יצאו החיילים להגן על השיירות העולות לירושלים הנצורה. בינואר 1948 נפל ליד הכפר צוריף עם חללי ה-ל"ה, אותם כינה חיים גורי "מחלקת ההר" בשירו "הנה מוטלות גופותינו".

תרומתו המדעית של טוביה קושניר

טוביה סייר בכל חלקי הארץ וגם מחוץ לגבולותיה, בתורו אחר צמחים נדירים וחדשים למדע. ברבות השנים נעשתה הערכה בעשבייה של האוניברסיטה העברית ונמצא שמתוך 300 הצמחים הנדירים והמיוחדים ביותר – מחצית נמצאה על ידי טוביה קושניר. מיד לאחר מותו של טוביה פרסמה **נעמי פינברון** מאמר ב"הטבע והארץ" ובו היא מפרטת למעלה מעשרים מיני צמחים "*שהיה במציאתם על ידי טוביה קושניר משום חידוש להכרת צמחית הארץ*". כל הצמחים האלה נכללו במהדורה השניה של "המגדיר לצמחי ארץ ישראל" שפינברון היתה בין מחבריו. וכך כותבת פינברון: "*טוביה קושניר ז"ל נפל בין השלושים וחמישה בהרי-חברון ועם מותו אבד למדע הביולוגי בארץ כוח צעיר ודינמי, אשר בו היו צפונות אפשרויות נרחבות של יצירה מדעית. בין השאר היה טוביה מחונן בחוש פלוריסטי ובכשרון של מציאת 'מציאות פלוריסטיות' – צמחים נדירים, או אף חדשים.*" הנה רשימת הצמחים המופיעה במאמרה של פינברון:

נפרט כאן את הצמחים שהיה במציאתם על ידי טוביה קושניר משום חידוש להכרת צמחית הארץ:

1. Aristolocia Billardieri I. et Sp. var. Galilia Zohari (Aristolochiaceae)

נמצא על ידו ב־1941 בדפנה. המין חדש לצמחית הארץ.

2. Myagrum Perpoliatum L. (Crucifera)

נמצא בסביבות עין־חרוד ב־1941. הסוג חדש ברשימת צמחי הארץ.

3. Viola pentacycla Fenzl. var. parviflora Feinbr.

נמצא בשדות בסביבות ירושלים ב־1942.

4. Euphorbia Prunifolia (Iacq) Muell. (Euphorbiaceae)

צמח טרופי זה מצא טוביה באחד מפרדסי יריחו באדמת השקאה. הנהו גֵר בארץ (אדבנטיבי).

5. Grewia Villosa Willd (Tiliaceae)

עץ טרופי זה נתגלה על־ידי טוביה בחופי ים־המלח.

6. Althaea Striata DC. (Malvaceae)

מין חדש לארץ־ישראל. נמצא בסביבות ים המלח.

7. Peucedanum Spreizenhofferi (Umbelliferae)

מין נדיר שהיה ידוע רק מהרי־ירושלים. נמצא על ידי טוביה על הגלבוע.

8. Calaminth Graveolens (Labiatae).

צמח זעיר זה ידוע היה רק מעֵבר־הירדן המזרחי. נמצא על ידי טוביה בסביבות ירושלים.

9. Globulari arabica I. et Sp.

נמצא בגבעות הכורכר על יד אבן־יהודה שבשרון ב־1945. מציאה זו חשובה ומענינת מאד. צמח מדברי זה נמצא לפני כן על ידי הַרט (Hart) בהרי־אדום, אך לא בעבר־הירדן המערבי.

10. Cirsium Gaillardoti Boiss. (Compositae)

נמצא בסביבת דפנה ב־1941. מין חדש בארץ.

11. Biarum Olivieri Blume (Araceae)

צמח מענין מאד. נמצא בחולות הנגב, כשתפרחתו מכוסה חול כמעט עד לראשה.

www.prrozza.com נושנות

12. Colchicum Tuviae Feinbr. (Liliaceae)

מין חדש של סתונית שעירת־עלים, שטוביה מצאו לראשונה בהר־הורדוס שבמדבר יהודה.

13. Allium dumetorum Feinbr. (Liliaceae)

מין חדש של שום אשר טוביה מצאו על הכרמל, ליד יגור.

14. Scilla Hotenackeri F. et M. (Liliaceae)

צמח נאה שהיה ידוע רק מהגליל העליון. נאסף על ידי טוביה ב־1942 בסלעים על הכרמל, ליד יגור.

15. Lilium Candidum I. (Liliaceae)

נמצא לראשונה ליד פקיעין שבגליל העליון על ידי א. אייג ונ. נפתולסקי, והדבר נחשב בשעתו כמאורע פלוריסטי גדול. טוביה מצאו בנדי־מרן, על הכרמל. אחרי כן נמצא גם במקומות אחרים בכרמל.

16. Crocus ochroleucus Boiss. et Gaill. (Iridaceae)

כרכום חדש לארץ. נמצא על ידי טוביה ב־1944 במנרה.

17. Crocus Haussknechtii Boiss. et Reut (Iridaceae)

כרכום יפה זה מצא טוביה יחד עם חבריו ב־1944 ליד חלחול שבהרי־יהודה.

18. Crocus Palestinus Feinbr. (Iridaceae)

נמצא ב־1944 על יד רמאללה. לפני כן נאסף רק בעבר־הירדן המזרחי.

19. Ophris iricolor Desf (Orchidaceae)

דבורנית נאה ונדירה, צוינה על ידי פוסט (Post) רק בהרי־יהודה. טוביה מצאה על יד יגור, על הר־הכרמל.

20. Ophris fuciflora Hal. (Orchidaceae)

אחת הדבורניות היפות ביותר בארץ. היתה ידועה רק מהרי־יהודה ואחר כך מהגליל. טוביה אספה בסביבות יגור, על הכרמל.

21. Orchis Coriophorus L. (Orchidaceae)

שחלב ריחני נדיר שהיה ידוע רק מעמק־יזרעאל ומהשרון. נאסף על ידי טוביה בסביבות פקיעין ב־1942.

22. Helleborine (Epipactis) veratrifolia Boiss. (Tristram)

בספרות צוין מין זה מהארץ רק בשמו של טריסטרם (Tristram),

www.prrozza.com נושנות

על הצמחים ברשימתה של פינברון:

- צמחים שגילה טוביה והיו חדשים לצמחיית הארץ: (השם המדעי מופיע להלן רק אם הוא שונה מזה המופיע ברשימתה של פינברון). **ספלול הגליל**, **מיאגרון אוזני**, **סיגל צנוע** (*Viola modesta*), **חלבלוב קעור** (*Euphorbia heterophylla*), **גרויה שעירה**, **חוטמית מסורטטת** (*Alcea striata*), ***אקינוס ריחני*** *(Acinos rotundifolius)*, **קוצן גיירדו**, **אחילוף זעיר**, **סתוונית טוביה**, **שום החורשים**, **כרכום צהבהב**, **כרכום נאה** (*Crocus pallasii*), **כרכום החרמון תת-מין ארץ-ישראלי** (*Crocus hermoneus* ssp. palaestinus). המין **איריס טוביה** לא מופיע ברשימתה של פינברון. היא עצמה גילתה אותו כביכול כמין חדש בשנת 1978 וקראה לו **איריס עוזיהו** (*Iris regis-uzziae*), אך השם העברי שונה ל**איריס טוביה**, מאחר שטוביה גילה אותו לראשונה כבר בשנת 1943 בהר הנגב.
- צמחים שהיו מוכרים באזורים מסוימים בארץ וטוביה גילה אותם לראשונה באזורים נוספים: **שושן צחור**, **דבורנית גדולה** (*Ophrys holoserica*), **סחלב ריחני** (*Orchis coriophora*).
- צמחים שתוארו בעבר על ידי חוקרים זרים (כפוסט, הרט וטריסטרם) ומאז לא התגלו בארץ ישראל במשך עשרות שנים: **גולנית ערב**, **דבורנית כחלחלה**, **בן-חורש גדול** (*Epipactis veratrifolia*).

מימין – סתוונית טוביה; משמאל- איריס טוביה. צילם: אורי פרגמן-ספיר ©

טוביה גידל גיאופיטים רבים בחלקת הניסויים של הגן הבוטני, מול בית הקברות הצבאי על הר הצופים, 45 ערוגות על פני שלושה דונמים. בייחוד התמקד בקבוצת האיריסים, הצמחים האהובים עליו ביותר. טוביה עשה הכלאות בין מיני האיריסים וחקר את הגנטיקה של צבעיהם ואת עמידותם למחלות עלים שונות. חלק מצמחים אלה שרדו ונמצאו לאחר מלחמת ששת הימים על ידי **מיכאל אבישי** והועברו לגן הבוטני בגבעת רם. טוביה הכין הצעה חדשנית ומפורטת ובה רשימה של 50 צמחי בר אותם המליץ לתרבת ולהפוך לצמחי נוי לגינון. הוא אף הוסיף מידע על דרך ריבויים וגידולם. הוא חקר את מנגנון ההאבקה של התאנה התרבותית לעומת תאנת הבר (קאפריפגה) ואפיין את הצרעות האחראיות לכך, תוך שהוא משתמש בממצאיו להרחבת ההבנה של מנגנון הדו-ביתיות בצמחים.

אך טוביה לא הסתפק רק באיסוף ובהגדרת צמחים ואורגניזמים אחרים והחליט ללמוד, במקביל ללימודיו הסדירים, גם גנטיקה וביוכימיה, אשר יאפשרו לו להבין את תופעות החיים. טוביה התחנך אצל בוטנאים שהטקסונומיה היתה מרכז עולמם המדעי והשינוי התודעתי שעבר היה פורץ-דרך. וכך מתאר זאת אחד ממוריו לביוכימיה, **אהרן קצ'לסקי** (קציר):

"*טוביה, שעבר בהדרגה את הדרך מהביולוגיה המתארת לביולוגיה הכמותית והסיבתית, נמשך בחוטים סמויים לאותו תחום נפלא המגשר בין הביולוגיה והמדעים המדויקים, לתורת התורשה הביוחימית.*" וכך במלותיו של טוביה, מתוך מכתבים לאביו (1946) ולצליק, אחיה של אביבה (1947): "*הסיסטמטיקה, למשל, מטבע הגדרתה מביאה לידי צמצום אפקים – להתעסקות בפרטים. הגנטיקה מטבע בריאתה היא אולי הרחבה והעמוקה ביותר, כי היא הנותנת את הפירוש והמשמעות לכל שאר מדעי הביולוגיה, היא הגורם הקובע את כל שאר הפרטים. כשפתחתי את ספרי הגנטיקה הראשונים צמחו לי כנפיים. [...] לפני שנים אחדות הייתי מרבה לעסוק בהכרת צמחים ופרפרים, ובזה היה כל עולמי. אחר כך מצאתי כי יש דברים המעניינים יותר מהכרת הצמח בצורתו החיצונית בלבד, או בשמו, ואלו הם הכוחות שפעלו בדרך יצירתו של הצמח, כלומר בדרך התפתחותו. על ידי הצלבת שני מינים זה בזה אפשר ללמוד וללמוד על קירבתם של שני המינים, מוצאם והתהוותם, בדרך זו אפשר אפילו לצור צורות צמחים חדשות, וכך 'לשחק משחקו של הטבע' בכוחות-בראשית עצמם. כך מרגיש אתה את עצמך לא כמסתכל מהצד, אלא כשולט על כוחות הבריאה.*"

ואכן טוביה החל ללמוד בכוחות עצמו גנטיקה, ציטולוגיה וביוכימיה. הכלים המחקריים שעמדו לרשות הגנטיקאים מלבד הכלאות היו דלים עדיין – ציטוגנטיקה, שהתבטאה בצביעת הכרומוזומים, ספירתם והשוואת אזורי ההטרוכרומטין והאאוכרומטין בעזרת מיקרוסקופ אור, וניסיון למצוא את פעולתם הישירה של הגנים באמצעות ביטויים הביוכימי, בייחוד ביצורים נחותים. טוביה יישם את הכלים והרעיונות החדשים שנגלו לפניו בסדרת מחקרים עצמאיים ופורצי דרך שהקדימו את זמנם. בעזרת הציטוגנטיקה הוא הצליח לסווג את **האיריס השחום** לסקציית איריסי ההיכל Oncocyclus (בניגוד לדעת חוקרים בעלי שם עולמי ששייכו אותו לסקציית Regelia). בעזרת הכלאותיו גילה תופעת אי התאם עצמי ב**איריס הגלבוע**. הוא חקר את המנגנון הגנטי הקובע את צבעי פרחי האיריסים וגילה את התהליכים הביוכימיים-אנזימטיים לשינוי צבע פרוותו של **עכבר השדה**. מחקרו המקיף ביותר היה על הגנטיקה של **הערצב המצוי**. במחקר זה, הראשון מסוגו בישראל, הראה כיצד אבולוציית יצור זה עדיין נמשכת בימינו, לשם התאמת המין לתנאי סביבה שונים בהתאם למיקומו הגיאוגרפי. חלקו הראשון של המחקר, אותו לא זכה להשלים, התפרסם בכתב-העת Nature. רעיונותיו החדשניים של טוביה, כמו השערתו על גנים לטנטיים בהטרוכרומטין ורעיונות אבולוציוניים שונים, קיבלו אישור רק שנים רבות לאחר מותו, כאשר פוצח הצופן הגנטי והתפתח מדע הביולוגיה המולקולארית.

הכרומוזומות של האיריס השתנם (צויר בידי טוביה)

www.prrozza.com משנות

כותב שמעון, אביו של טוביה: "*בבדידותו מת בני, ואת הסוד המלא של יחודו לא אדע לעולם.*"

הנה מכתבו האחרון של טוביה לאביו, אותו כתב כמה ימים לפני צאתו לפעולה ממנה לא שב:

מעלה־החמישה *, מוצאי־שבת (כ"ח טבת).

שלום, אבא יקר **.

זמן רב כבר לא קיבלנו כל מכתב ממך ולא שמעתי דבר על שלומך והרגשתך.

זה היום השלישי נמצא אני מחוץ לירושלים. אביבה נשארה עדיין בירושלים. יתכן שתישאר שם עוד כשלושה חדשים. ואשר להבא — לעתיד פתרונים. וכאן בינות לסופות חורף ורוחות סוערים, רוגעים אף ימות־שמש, ימי אביב־הרים. ובין מפלשי החורש ובינות לצוקים עולות בנות־החן, אלה פרחי־הזוהר אשר להרים. במורדות מלבינות עתה הזלזלות עמוסות ציבורי פרחים, ורקפות ונרקיסים. עולה זכר ימים ונמחק זכרונם כשצער חרישי מפעפע בלב. הנה, כאן, הטבע כמימים ימימה בשלו ואף האדם, וכנראה גם הוא כמימים ימימה — אף הוא בשלו, ואין הערכים מזדהים.

יש ומזדמנות לי שעות־פנאי לכשמיללות הרוחות. אז, כשלא ניתן לשבת על שטיחי־הדשא הזוהרים, להביט בשלוה „מוזרה" בזבובים צבעוניים היונקים מפרחי בת־החן — פותח אני ספר נפלא בביוחימיה וקורא שנים־שלושה דפים, והספר נפלא שבנפלאים, ניגש גישה דינמית לפירוט תהליכי־החיים ואתה נישא עמו בקצב הולם וחודר לפלאי סוד החיים. תנועה, חוש ונשימה נראים פתאום באור כללי שבכללי, כפרי יצירה כביר, שבא כתוצאת תקופה ארוכה, המשתרעת על כל מיליוני שנות קיום החיים, של נסיונות וכשלונות, נסיונות והישגים. כאן מתגלית האבולוציה במלוא זהרה, כפי שהיא מתבטאת בכל אחד מתהליכי החיים.

ויותר משאני קורא מביאה אותי הקריאה לשקוע בהרהורים, כך שאף באלה הימים יש נקודות הנותנות משהו משמחת־חיים. אם כי יודע אני שהמעשה שעושה אני כיום הוא היחידי העלול לתת עתה לנער יהודי

---

* מקום חניית פלוגת הפלמ"ח בטרם צאתה לדרכה האחרונה, דרך כפר־עציון.

** מכתבו האחרון של טוביה לאביו.

www.prrozza.com נושנות

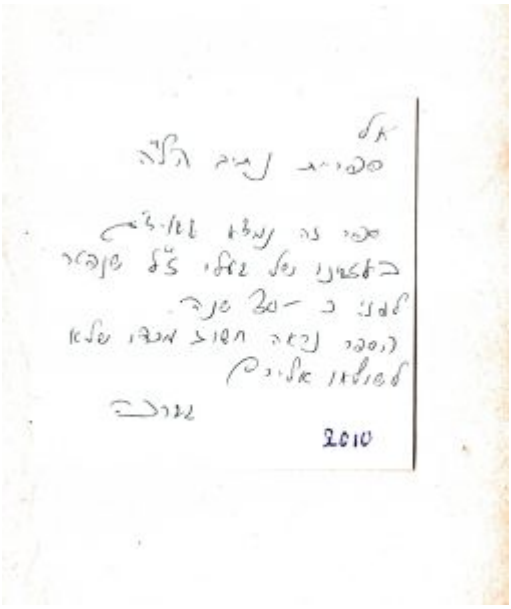
קורטוב של סיפוק, הרי על אף זאת נשארים הימים אפורים. כי אין אני רואה את עצמי — אם להשתמש בשפתו של יזהר — גיבור־חַיִל, אף שיודע אני כי המעשים שעלול אני לבצע מחר או מחרתים יתוארו כמאד „עזים".

ושלום רב לכל בני הבית, לנוח ולבית מרדכי

מ ט ו ב י ה

גילגולו המופלא של ספר

בשנת 2010 הגיע בדואר אל ספריית קיבוץ נתיב הל"ה הספר "**טוביה קושניר - מחקרי-טבע ומכתבים**" ואליו צמוד פתק: "**אל ספריית נתיב הל"ה. ספר זה נמצא בבוידם בעזבונו של בעלי ז"ל שנפטר לפני כ-30 שנה. הספר נראה חשוב מכדי שלא לשולחו אליכם**".

לחצו על התמונה לצפייה מיטבית

בעמוד הראשון של הספר הופיעה הקדשה, בכתב ידו של שמעון קושניר, אביו של טוביה: "**לחברי נתיב למד הא היקרים. מנתיב חייו של טוביה אל נתיב הל"ה, ממשפחתנו. ה' שבט תשי"א**." (ה' שבט הוא תאריך נפילתם של ה-ל"ה).

טוביה קושניר

מחקרי־טבע ומכתבים

קבוצת חיילים להח שבות עתופיה

„מכורה", הוצאת „עם עובד", תל־אביב, תש"ט

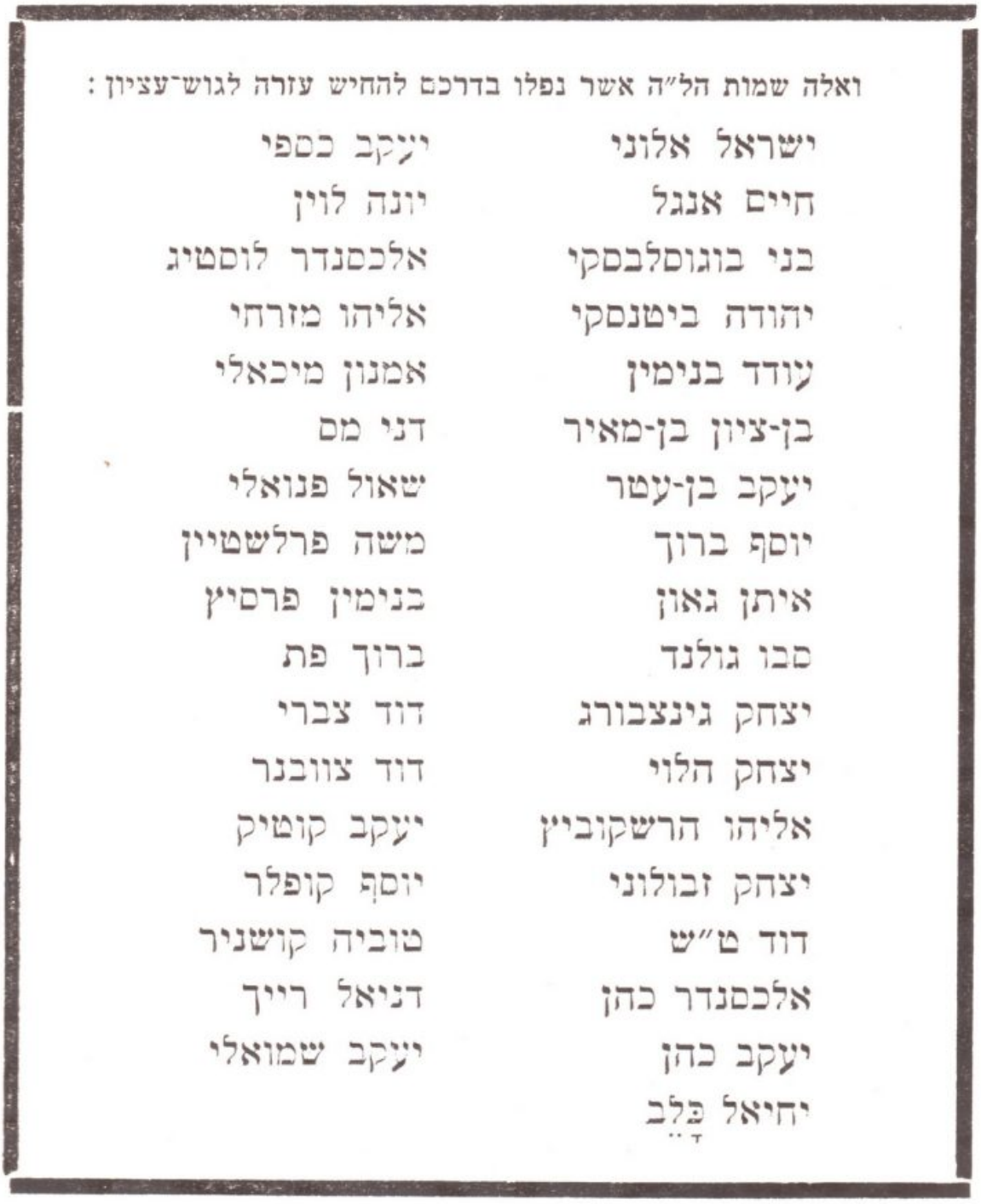
נושנות www.prrozza.com

ובאותו עמוד החותמת הכחולה: **"פלד" – קבוצת חיילים להתיישבות שתופית בע"מ.** כאשר הוקם הקיבוץ בשנת 1949, על ידי יוצאי פלוגה ד' מחטיבת יפתח של הפלמ"ח, נקרא שמו קיבוץ פלד. פלד הם ראשי התיבות של פלוגה ד. ביום השנה השני לנפילת מחלקת הל"ה שונה שמו של הקיבוץ לנתיב הל"ה. כלומר – הספר נתרם לקיבוץ בשנת 1950 ע"י שמעון קושניר, הושאל על ידי אחד החברים וחזר למקומו לאחר 60 שנה. (על ספריית נתיב הל"ה והאיש היקר המקיים אותה אפשר לצפות בסרטון שעשיתי: **איש ספר**).

אביבה, אלמנתו הצעירה של טוביה, ערכה את הספר. במשרדי הוצאת עם עובד פגשה את הסופר **חיים הזז**. שנתיים אחר כך, בשנת 1951, נישאה אביבה לחיים הזז, המבוגר ממנה ב-29 שנים. להזז ולמשוררת **יוכבד בת-מרים** היה בן – **נחום הזז (זוזיק)** שאף הוא נפל במלחמת העצמאות.
הספר הפך כמקור השראה והערצה לדמותו של טוביה. רבים מן הקוראים פקדו את בית אביו ואת קברו.

לאחר מלחמת ששת הימים התאפשרה מחדש הגישה לשדה המערכה בה נפלו ה-ל"ה ונעשו תחקירים לביסוס המידע המקוטע על האירוע הקשה. בשנת 1969 הוזמן על ידי הורי החללים מי שהיה המפקד הבריטי של משטרת חברון – **ג'ון דוגאן**, אשר אסף את גופות הלוחמים לאחר הקרב. דוגאן הגיע לארץ, יצא עם ההורים לגבעה 573 ליד הכפר צוריף ושחזר לפרטיו המזוויעים את אשר התרחש שם בה' שבט, תש"ח.

זוהי הידיעה שראה שמעון בעיתון הבוקר ובה התבשר על מות בנו:

ואלה שמות הל״ה אשר נפלו בדרכם להחיש עזרה לגוש־עציון :

ישראל אלוני	יעקב כספי
חיים אנגל	יונה לוין
בני בוגוסלבסקי	אלכסנדר לוסטיג
יהודה ביטנסקי	אליהו מזרחי
עודד בנימין	אמנון מיכאלי
בן־ציון בן־מאיר	דני מס
יעקב בן־עטר	שאול פנואלי
יוסף ברוך	משה פרלשטיין
איתן גאון	בנימין פרסיץ
סבו גולנד	ברוך פת
יצחק גינצבורג	דוד צברי
יצחק הלוי	דוד צוובנר
אליהו הרשקוביץ	יעקב קוטיק
יצחק זבולוני	יוסף קופלר
דוד ט״ש	טוביה קושניר
אלכסנדר כהן	דניאל רייך
יעקב כהן	יעקב שמואלי
יחיאל דֶּלֶב	

נושנות www.prrozza.com

ספרות:

קושניר ט 1949 מחקרי-טבע ומכתבים, הוצאת עם עובד, 250 עמ'. מהדורה שנייה (1982) מתוקנת ומורחבת, בעריכת מיכה לבנה.
קושניר ש 1955 בדמדומי בקר, הוצאת מכורה, 205 עמ'

קושניר ש 1970 האיריסים עודם פורחים. הוצאת עם עובד, 238 עמ'

הבעת תודה: לד"ר מני נוימן, מנהל הגן הבוטני בהר הצופים ולעתי יפה מקיבוץ נתיב הל"ה – על השאלת ספריו של שמעון קושניר.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: רוזנברג א 2018 טוביה קושיר – אחד מל"ה. כתב-עת "כלנית" מספר 5.

טוביה קושניר – אחד מל"ה